

Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleştirme ve Eleman Temini Stratejisinin Toplumsal Sonuçları: FETÖ ve Abla-Abi Metaforu Üzerinden Bir İnceleme

Socio-Cultural Consequences of the Strategy of Terrorist Organisations Exploiting Religion in Radicalisation and Recruitment: An Analysis on FETÖ and Abla-Abi Metaphore

Begüm ÇARDAK¹

Öz

Amaç: Çalışmanın temel amacı Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün eleman temininde diğer dini istismar eden terör örgütlerinden farklı olarak sosyo-kültürel yapıları nasıl kullandığını ve bunun yarattığı sonuçları ortaya koymaktır.

Tasarım/Yöntem: Çalışmada seçilen terör örgütünün kendisi bir vaka olarak ele alınmıştır. Çalışmanın temel amacı Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün eleman temininde diğer dini istismar eden terör örgütlerinden farklı olarak sosyo-kültürel yapıları nasıl kullandığını ve bunun yarattığı sonuçları ortaya koymaktır. Ele alınan vakanın analizinde örgütün radikalleştirmede nasıl bir yol izlediğini tespit etmek, Türk toplumsal yapısı içerisinde aile, evlilik ve din değerleri ile statülerinin nasıl istismar edildiğini gözler önüne sermek hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada literatürde radikalleştirme ve terörizm ilişkisi nasıl ele alındığına da detaylı bir şekilde yer verilmektedir.

Bulgular: Örgüt sözde eğitim, hayır işleri ve dini sohbetler gibi görünüşte masum faaliyetlerle gençleri etkilemiş, onları kendi saflarına katmak için çeşitli yöntemler kullanmıştır. Örgüt liderinin oluşturduğu dini söylemlerle insanları etkilemiş, özellikle zayıf noktaları olan bireyleri ikna ederek örgütlerine katılım sağlamıştır. Işık evlerinde ve okullarda yönetimden sorumlu olan abla-abiler öncelikle gençlerin sözde eğitimlerinden sorumlu oldukları iddiası ile kontrol sağlamaya çalışmakta; akabinde de grubun radikalleşebilmesi için örgüt liderine ilişkin kaset ve kitapların öğrencilerin zihinlerine yerleşmesine hizmet etmişlerdir. Ayrıca abla-abi olarak tanımlanan bu kişiler örgüte katılan bireylerden himmet parası altında sözde bağış toplamakta ve örgütün finans ayağında da çalışmaktadırlar.

Sınırlılıklar: Çalışmanın sınırlılığı FETÖ'nün eleman teminine kullandığı abla -abi metodunun yarattığı sonuçlardır. Örgüte ilişkin diğer hususlar kapsam dışıdır.

Özgünlük/Değer: Çalışmanın Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün eleman temininde diğer dini istismar eden terör örgütlerinden farklı olarak sosyo-kültürel yapıları nasıl kullandığını ve bunun yarattığı sonuçları ortaya koyması özgünlüğünü oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Terör, Terörizm, Uluslararası Güvenlik, Din, Kültür

Abstract

Purpose: The main purpose of this study is to reveal how the Fethullahist Terrorist Organisation (FETÖ) uses socio-cultural structures in recruitment, unlike other terrorist organisations that exploit religion, and the consequences of this use.

Design/Methodology: In this study, the selected terrorist organisation itself is taken as a case study. The main purpose of the study is to reveal how the Fethullahist Terrorist Organisation (FETÖ) uses socio-cultural structures in recruitment, unlike other terrorist organisations that exploit religion, and the consequences of this. In the analysis of the case, it is aimed to determine how the organisation has radicalised its recruits and to reveal how the values and status of family, marriage and religion have been exploited within the Turkish social structure. In line with this purpose, the study also includes a detailed analysis of how the relationship between radicalisation and terrorism is handled in the literature.

Findings: The organisation influenced young people through seemingly innocent activities such as so-called education, charity work and religious conversations and used various methods to recruit them to their ranks. The organisation influenced people with religious discourses created by the leader of the organisation and persuaded individuals, especially those with weak points, to join their organisation. Abla-abis, who are in charge of the administration in Işık houses and schools, firstly try to control the young people by claiming that they are responsible for their education; and then they have served to place tapes and books about the leader of the organisation in the minds of the students in order to radicalise the group. In addition, these people, who are defined as abla-abi, collect so-called donations from the individuals who join the organisation under the name of himmet money and work in the financial pillar of the organisation.

Limitations: The limitation of the study is the results of the abla -abi method used by FETÖ in recruitment. Other aspects of the organisation are out of scope.

Originality/Value: The uniqueness of the study is that it reveals how the Fethullahist Terrorist Organisation (FETÖ) uses socio-cultural structures in recruitment, unlike other terrorist organisations that exploit religion, and the consequences of this use.

Keywords: Terror, Terrorism, International Security, Religion, Culture

¹Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, Güvenlik Hizmetleri Anabilim Dalı Başkanı, begumcrdk@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1847-3477

1. GİRİŞ

Toplumu genel olarak ortak bir kültürü benimseyen, bir coğrafi alana yayılmış ve kendi kendini sürdürebilmeyi başarmış grupların ilişkiler bütünü olarak tanımlayabilmek mümkündür (Sağ, 2003: 11). Toplumsal değişim ise grup içi dinamiklerin ve ilişkilerin değişmesi olarak ifade edilebilir. İlişki ağlarını değiştiren temel unsur ise toplumu oluşturan yapı, kurumlar ve bireylerin değişmesiyle mümkündür (Tezcan, 2016: 20).

Zaman içerisinde insanoğlu geliştikçe toplumsal bilinci besleyen koşullar da zenginleşmiştir. İnsanlar yaşamları boyunca çeşitli farklı sosyalleşme araçlarıyla etkileşime girer. Bunlardan biri olan din, dini değerlerin öğretilmesinin yanı sıra önemli bir sosyalleşme ve sosyo-kültürel inşa aracıdır. Nitekim dini sosyalleşme, bireylerin dini inanç ve anlayışlarını etkilediği etkileşimli bir süreçtir. Dini tercihleri oluşturan inanç ve anlayışlar güvenilir kaynak olarak kabul edildiği için dini örgütlere olan bağlılıkları kuvvetlendirmeye yardımcı olur. Bu bağlamda din önemli bir sosyalleşme ve rehberlik aracı olarak akran etkileşimlerini, sosyal çevre oluşturmaya, meslek seçimini ve en uç noktada eş seçimini yönlendirmektedir (Sherkat, 2003: 151). Ancak din ve öğretileri her zaman insanların ilgisini çekmiş; çeşitli din grupları insanları etki alanlarına çekmeyi başarmışlardır. Yüzyıllar boyunca tüm dini yapılarda hakim olan öğretme ve vaaz verme ile birçok nesil boyunca kişisel ve toplumsal kurtuluşun koşulları teolojik öğretinin yüklenilmesi ile oluşturulmuştur (Peabody, 1913: 694). Bu bağlamda dini hareketlerin kendine özgü bir karakteri vardır. Her dini görüş inananlara değer kazandıran doğaüstü açıklamalar ve telafi ediciler olarak tanımlanmaktadır (Stark ve Bainbridge 1985; Stark ve Finke 2000). İnsanlar hayatın anlamı başta olmak üzere tüm yaşama ilişkin açıklamaları oldukça değerli bulurlar. Özellikle de bu açıklamaların toplumun çoğu tarafından kabul ediliyor olması güvenilirliği arttırdığı düşünüldüğü için daha değerli olarak takdir edilmektedir (Iannaccone 1990; Stark ve Finke 2000; Sherkat, 2003: 152).

Din yukarıda ifade edilen özellikleri ve birey davranışlarını kontrol etme gücü yüksek olması sebebiyle aynı zamanda en çok istismar edilmeye açık bir toplumsal kurum olarak nitelendirilebilir (Karşı, 2019: 1188). Geçmişte birçok din belirli koşullar altında şiddeti meşrulaştırmış ve bireyler bu süreçlere kapılmıştır. Örneğin Antik dünyada Zerdüştlük daha önceki savaş mitlerini iyi ve kötü arasındaki ebedi kıyamet mücadelesi teolojisine dönüştürmüş ve antik Yahudilik savaş koşulları altında bir konfederasyon kurmuştur. Erken dönem Hristiyanlıkta, Orta çağ Roma kilisesinde Haçlı seferleri ve Engizisyon ortaya çıkmıştır. İslamiyet'te ise bir reform aracı olarak cihat ya da kutsal savaş ilkesiyle birlikte şiddet potansiyeli aşılanmıştır (Hall, 2003: 359).

Terörizm ise, uzun bir süredir başta devletler olmak üzere toplumlar için büyük tehditlerden biri haline gelmiştir. Tehdit günümüzde adeta bulaşıcı bir hastalık gibi yayılma fırsatı bulmuş; kimi örgütler noktasında adeta uluslararası bir boyut haline dönüşmüştür. Meselenin önemli olması kavram üzerine düşünülmesine ve tanımlanmasının yolunu açmıştır. Ancak önemli bir problem sahası olmasına rağmen literatürde terörizm üzerinde uzlaşı bulunmayan bir siyasal şiddet kavramıdır. Genel olarak olumsuz bir anlam içermesinden dolayı örgütlerin kullanmak ve anılmak istemediği “terör ve terörizm” kavramları temelde hukuk dışı eylemler olarak kavramsallaştırılmaktadır (Demir, 2017a, s.8).

Terör, politik davranışları olağandışı yöntemler kullanarak kitleleri etkilemeyi amaçlayan, şiddet kullanımı ya da tehdidini içeren “sembolik fiiller” olarak nitelendirilmekte (Thornton, 1964: 43) ve eylemsellik bağlamında bireysel olarak gerçekleştirilen bir eylemi ifade etmektedir. Bu bağlamda terör eylemleri fiilen gerçek hayatta meydana gelmekle birlikte, esasında şiddet eylemleri vasıtasıyla yıpratmayı, gözdağı vermeyi, hedef kitleyi kıskırtmayı amaçladığı için ortaya çıkarttığı sonucun çok daha ötesinde psikolojik bir anlam taşımaktadır (Wilkinson, 1974: 13; Özcan, 2018: 93). Terör anlık eylemler olarak kodlanırken; terörizmde ise organize ve sistemli terör eylemlerinin varlığı söz konusudur.

Terörizmin motivasyonları noktasında ağırlıklı eğilim sol, sağ, etnik ayrılıkçı ve dini istismar eden ideolojiler ve görüşlerin olduğudur. Dini istismar eden terör örgütlerinin geçmişi tarih sahnesinde ilk ortaya çıkan terörist hareketlere kadar dayandırılabilir. Bu noktada ilk örnek grup Sicariilerdir ve milattan önce 73-66 yılları arasında Filistin topraklarında ortaya çıkmıştır. Radikal bir Yahudi örgütü olan Sicariiler grubunu terörizm bağlamında ele alınmasının temel nedeni, dini nitelikli, şiddete dayalı ve örgütlü olmasıdır. Faaliyetlerini daha çok Filistin'i hâkimiyeti altında tutan Roma devleti aleyhinde

gerçekleştirmiş ve bu doğrultuda şiddet hareketleri ve suikastlar düzenlemiştir (Vogelson, 2002: 67). Örgüt üyeleri özellikle toplumun kutsal mekanlarında ve tatil günlerinde saldırılarını elbiselerinin altında gizledikleri ve ismi Sica olan hançerle gerçekleştirdikleri için toplumda korku ve terör havasını yaratmış tarihteki ilk örnektir (Kanat vd. 2016: 570).

Terör örgütlerinin ilk örneklerinden bir tanesi de Haşhaşilerdir. Örgüt, 11.yy'da İsmaililik mezhebi esaslarına dayanan Fatımiler devleti içindeki dinsel bir ayrışma sonucu ortaya çıkmıştır. Bu ayrışma sonucu ortaya çıkan ve Nizarilik kolunun temsilcisi olan Haşhaşiler önce İran sonra da Suriye'ye yayılmış ve etkinliğini arttırmıştır. Örgüt ayrıca önemli kişilere yönelik suikastlara dayanan etkili bir silahlı strateji geliştirerek Orta Çağ İslam dünyasında ses getirmiştir. Dönemin Sünni siyasi ve dini çevrelerini düşman olarak görmüş; Abbasi Halifeliği ve onun koruyucusu olan Büyük Selçuklu Devleti esas düşmanları olmuşlardır. Bununla birlikte Haşhaşilerin Haçlıları ve Moğolları hedef alan bazı saldırıları da olmuştur. Günümüzde ise küresel boyutta dini istismar eden örgütler bulunmaktadır. Bunlar arasında El-Kaide, DEAŞ, Boko Haram ve El-Şebab örnek verilebilir. Türkiye özelinde ise öne çıkan dini istismar eden örgüt ise Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'dür.

Terörizm çalışmaları sosyal bilimler içerisinde belki de metodolojik olarak en fazla zorlanan alandır. Evren ve örneklemelerin bir fiil terörist örgütler olması saha çalışmasını nitel ve nicel boyutta oldukça zorlaştırmaktadır. Terörist örgütlere ulaşmanın, örgüt üyeleri ile görüşmenin çok da mümkün olmadığı bu sahada araştırmalar genellikle örgütü oluşturan ve ortaya çıkan resmi belgeler ve araştırmalar üzerinden şekillenmektedir. Dahası ele alınan terör örgütlerinin her biri ayrı ayrı vaka olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda çalışmada seçilen terör örgütünün kendisi bir vaka olarak ele alınmıştır. Çalışmanın temel amacı Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün eleman temininde diğer dini istismar eden terör örgütlerinden farklı olarak sosyo-kültürel yapıları nasıl kullandığını ve bunun yarattığı sonuçları ortaya koymaktır. Ele alınan vakanın analizinde örgütün radikalleştirmede nasıl bir yol izlediğini tespit etmek, Türk toplumsal yapısı içerisinde aile, evlilik ve din değerleri ile statülerinin nasıl istismar edildiğini gözler önüne sermek hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada literatürde radikalleştirme ve terörizm ilişkisi nasıl ele alındığına da detaylı bir şekilde yer verilmektedir. Yazar literatürdeki radikalleştirmeye ilişkin kavramsal çerçeveden hareketle anılan vaka ile özel olarak ilgilenmekte, tüm değişkenleri ve bunların birbirleriyle etkileşim halindeki ilişkilerini anlamayı hedeflemektedir.

Çalışmada temel metodoloji olarak vaka analizi yöntemi kullanılacaktır. Nitel çalışmanın önemli bir alt alanı olan vaka analizi kullanılarak oluşturulan çalışmalar çeşitli amaçlarla gerçekleştirilir. Genellikle sosyal bilimlerde kabul edilen bir metodoloji olan vaka inceleme, bir araştırma yöntemi olarak uygulandığında çok çeşitli faktörlerin ve ilişkilerin gözlenebildiği olguları araştırmak için kullanılır (Fidel, 1984: 274). Vaka analizi, bir kişi, bir grup insan veya bir grup hakkında, birden fazla birim üzerinde genelleme yapmayı amaçlayan derin bir çalışma' olarak tanımlanabilir. Bu metotta araştırmacının verileri derinlemesine incelediği tek bir birey, grup, topluluk veya başka bir birimin yoğun, sistematik bir araştırması olarak da tanımlanmıştır (Heale ve Twycross, 2018: 7). Dolayısıyla vaka analizi, araştırma sorunsalı etrafında ortaya konan belirli bir sahanın incelenmesini içermektedir (Kürüm, 2021: 150-152). Akademik araştırmalarda en yaygın olarak kullanılan vaka analizi türünü betimleyici vakalar oluşturmaktadır. Bu tür vaka analizlerinde araştırmacılar anılan vaka ile özel olarak ilgilenmekte ve örneklem üzerindeki tüm değişkenler ile ve bunların birbirleriyle etkileşim halindeki ilişkileri ortaya çıkarılmaktadır (Dooley, 2002). Bu tür vakalarda araştırmacı herhangi bir teoriden hareket etmek yerine vakanın kendisi ile ilgilenmektedir. Nitekim bu tür çalışmalar özellikle uluslararası ilişkiler literatüründe alan çalışması ya da alan uzmanlığı (*area studies*) olarak bilinmektedir ve alan uzmanlığı ve alan çalışmaları uluslararası ilişkilerde yükselen bir eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır (Kürüm, 2021: 152-153). Ayrıca seçilen problem sahasına ilişkin neden-sonuç ilişkisi kurmak, 'nasıl' sorusunu cevaplamak için de 'vaka-içi analiz' gerekmektedir (Kürüm, 2021: 160). Çalışmadaki en önemli nokta vakanın sadece bir olay üzerinden değil, olgular üzerinden de analiz edilebileceğidir. Özellikle terörizm çalışmalarında vaka olarak ifade edilen bizatihi terör örgütleridir.

Sonuç olarak çalışmanın temel problem cümlesi FETÖ'nün sosyo-kültürel yapıları nasıl ve ne şekilde istismar ettiğidir. Temel problem cümlesi dört adet alt problem cümleleri ile desteklenmiştir.

1. FETÖ, örgüte nasıl eleman temin etmektedir?

2. FETÖ içerisinde radikalleştirme basamakları nasıldır?
3. FETÖ'nün eleman temininde *abla* ve *ağabey* metaforu nasıl işletilmektedir?
4. FETÖ'nün eleman temininde kullandığı yöntemin sosyo-kültürel sonuçları nasıldır?

Çalışmanın sonuç bölümünde ise FETÖ'nün radikalleştirme ve eleman temini yönteminin sosyo-kültürel yapılara etkisi ve doğurduğu sonuçlara ilişkin genel bir değerlendirme yapılacaktır.

2. DİNİ İSTİSMAR EDEN TERÖR ÖRGÜTLERİNİN RADİKALLEŞTİRME SÜREÇLERİNİN YARATTIĞI TOPLUMSAL SONUÇLAR

Günümüzde terörist örgütlere katılımın gerçekliği, karmaşıklığı ile birlikte ele alınmaktadır. Katılım için gerekçeler, insanlar için çok çeşitli şeyler ifade ettiği gibi; kimi zaman da aynı kişi için zaman ve kişisel deneyime bağlı olarak farklı şeyler ifade etmektedir. Bu minvalde en büyük zorluk esasen bir insanın neden ve nasıl terörist olur sorusuna cevap aramaktır (Horgan, 2008: 82). Bu sorun sahasına ilişkin literatürde radikalleşme çalışmaları araştırma yapmaktadır. Radikalleşme, radikalizm, köktencilik, aşırıcılık şeklinde de tanımlanan kavram bireylerin politik veya dini inanışlarında artan şekilde radikal veya aşırı durumuna gelme süreçlerini ve eylemlerini ifade etmektedir (Cambridge Dictionary, 1995).

Tarihsel dönemde çeşitli anlamlarla ifade edilmeye çalışılan radikalleşme kavramı özünde geniş ve kapsamlı politik değişim, siyasi bölünmeleri ifade etme şekli, aşırı inançların şiddeti meşru görmesini sağlayan davranışlar olarak da tanımlanabilmektedir (Mandel, 2009; Della Porta, 2018). Özellikle ses getiren terör örgütlerinin yarattığı sonuçlar, insanların fanatizm, anormallik hatta hastalık olarak değerlendirilebilecek davranışların etkisiyle yüzleşmeye zorlamaktadır (Horgan, 2008: 83).

Günümüzdeki terörist hareketlerin gerçekliği ile örgütün oluşumundaki örgüt içi rol ve işlevler buzdağının yalnızca görünen kısmını temsil etme eğilimindedir. Bir başka ifade ile “terörist” olarak adlandırılan kişi, doğrudan sonuçları bakımından hareket içindeki çok sayıda işlevden yalnızca birini yerine getirmektedir. Halbuki bir terör örgütünü oluşturanlar sadece doğrudan şiddete başvuranlar değil; şiddet içeren bir saldırının gerçekleştirilmesini destekleyenler, doğrudan olaya yardım ve yataklık edenler, teröriste destek sağlayanlar, fon toplayanlar, tanıtım yapanlar, istihbarat sağlayanlar ve benzerleridir (Horgan, 2008: 86).

Tıpkı canlı bir organizma gibi düşünülürse terör örgütleri faaliyetlerini devam ettirebilmek ve yok olmamak için düzenli olarak yeni üyelere, sempatizanlara ve çeşitli kaynaklara ihtiyaç duyar. Ancak terörizmin her ne kadar siyasal amacı olsa da bu siyasal amaçların neler olduğu noktasında motivasyonlarına göre farklı eleman kazanma stratejileri uygulayabilmektedirler (Törel, 2022: 619). Bu kapsamda terör örgütleri çeşitli kanallar ve söylemler vasıtasıyla örgüte katmak istedikleri bireylerle iletişime geçmeye çalışırlar (Törel, 2022: 620).

Terör örgütlerinin eleman teminini nasıl gerçekleştirdikleri araştırıldığında radikalleşme kavramı meselenin özünde yer almaktadır. Bir süreç olarak radikalleşme, tanımı gereği herhangi bir ulusal, siyasi, dini veya ideolojik gruba özgü değildir. Bununla birlikte, radikalleşme terimi mevcut haliyle çoğunlukla terörizme yol açan bir olguyu tanımlamak için kullanılmaktadır (King ve Taylor, 2011: 603).

Radikalleşme, radikal davranış destekleme veya hayata geçirme yönünde bir hareket anlamına gelir; bu da radikal davranışın nasıl tanımlandığı sorusunu akla getirir. Radikalleşen bireylerin ortak noktası yaygın normlara, değerlere veya kaygılara ters düşmeleridir. Nitekim belirli bir amaca hizmet ederken, çoğu insan için önemli olan diğer hedefleri baltalamaktadırlar (Kruglanski vd., 2014: 70; Demir, 2017a: 11, Della Porta, 2018).

Radikalleşmenin aynı zamanda iki önemli sonucu vardır. Bunlardan biri radikalleşme dereceleri, diğeri ise radikalleşme yargılarının öznelliği ile ilgilidir (Kruglanski vd., 2014: 71). Radikalleşmenin dereceleri, aşırı davranışın hizmet ettiği odak hedef ile insanların sahip olduğu diğer ortak amaçlar arasındaki dengesizliğin derecesi olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla, günlük rutin faaliyetlerini sürdürürken terörizm fikrini destekleyen bir kişinin, terör örgütüne fiilen katılan bir kişiden daha az radikalleştiği söylenebilir. En aşırı radikalleşmiş bireyler ise örgütün amaçları ve sözde davası

için her şeyi feda etmeye hazır intihar bombacıları olarak nitelendirilmektedir (Kruglanski vd., 2014: 71).

Radikalleşme süreci zaman içinde ortaya çıkar. Genel olarak üç temel unsurun varlığı gerekmektedir. Bunlardan ilki kişi için anlamlılık hedefinin uyarılması veya bir başka ifade ile anlamlılık arayışının harekete geçirilmesidir. Uyarılan kişi veya gruplar için terörizmin/şiddetin harekete geçmek için uygun bir araç ve metot olarak tanımlanması ise ikinci unsurdur. Son unsorda ise bireyler diğer motivasyonel kaygılardan uzaklaşarak bu hedefin baskın hale gelmesine ve terörizmle bağdaşmayan alternatif hedeflerin göreceli olarak değersizleşmesine yol açmaktadır (Kruglanski vd., 2014: 74).

Radikalleşmeyi çeşitli adımlar ve basamaklarla açıklayan uzmanlar bulunmaktadır. Genel olarak bireyin radikalleşmesi dört adımdan oluşmaktadır. İlk adımda birey kişisel, sosyal, politik, ekonomik bir kriz içerisinde. Radikal gruplar veya terör örgütleri bu aşamada olan bireylerle iletişime geçmeye çalışıp kişinin ihtiyacı doğrultusunda bağ kurmayı hedefler. İkinci adımda ise birey içindeki problem sahasını anlamlandırabilmek ve çözümleyebilmek için bir arayış içerisine girer. Ve sonucunda da yeni bir sosyalleşme süreci başlar. Üçüncü adımda ise grup ile birey arasında inanç ve bağ temelli bir yönlendirme kanalı oluşur. Grubun söylemlerinden, metaforlarından etkilenen birey artık kendi düşüncelerinden sıyrılır ve grup gerçekliğini tercih etmeye başlar. Son adımda ise birey grup öğretisinin gönüllü bir üyesine dönüşerek tüm değerlerini örgütün değerleriyle değiştirir. Bir başka yoruma göre ise radikalleşme süreçleri merdiven basamakları üzerinden açıklamıştır. Merdivenin ilk basamağı eksiklik ve ihtiyaçlarını giderme arzusuna sahip bir bireyin varlığı ile adalet arayışından oluşmaktadır. İstediklerine ulaşmak noktasında engellendiğini düşünen kişi, adalet arayışıyla süreci başlatır. Bu arayış onu radikalleşme merdivenin ilk basamağına çıkaracaktır. Bu birinci basamakta bazı kişi ve gruplar problemlerin sorumlusu olarak tespit edilir. Merdivenin ikinci basamağında ise kişi yaşadığı adaletsizlik duygularını ve öfkelerini bu kişilere yönlendirme kararı alır. Bu yönlendirmede terör kişiler için bir eylem seçeneği haline gelir ve dâhil olduğu grubun fikirlerine artık o da tamamen katılmaktadır. Dördüncü basamakta kişi dünyayı kendisi ve ötekiler olarak tanımladığı gruplaşma perspektifinden görmektedir ve grubun vereceği işlerde görev almaya hazır ve iknadır. Son adım olan beşinci basamakta ise birey artık her tür eylemin içindedir. Kurbanlarıyla her türlü empatiden yoksun bir halde, akan kandan rahatsız olmadan terör eylemlerinin bir parçası olmuştur. (Moghadam, 2005: 163; Wictorowicz, 2004: 7-8).

Radikalleşme noktasında terör örgütleri politik motivasyonlarına göre birey ve grupları şekillendirmektedirler. Dini istismar eden terör örgütleri söz konusu olduğunda ise radikalleşme çeşitlenmekte, terör örgütleri bireyleri örgüt safhına çekmek için değişik metotlar kullanmaktadır. Nitekim dini istismar eden örgütlerde amaçlar, dini grupların varoluş gayelerine ve grupların ulaşmak istediği hedeflere göre değişim sergilerken aynı zamanda dini argümanların çeşitli metaforik yöntemlerle kullanılarak, yeni ve etkili bir söylem oluşturulmaktadır. Bu metaforik yöntemler insanları grup mekanizmasına katmak için oldukça önemli olduğu kadar sosyo-kültürel yapılara da derinden zarar vermektedir (Kaya, 2017: 65; King ve Taylor, 2011: 604; Demir, 2017a: 13).

Dini sosyalleşme, insanların dini tercihlere sahip olma sürecidir. Bireysel düzeyde dinin gelişimini anlamak için tercihlerin nasıl oluştuğunu ve nasıl değiştiğini bilmek gerekir. Dini tercihler, yaşamın anlamı, amacı ve kökenleri hakkında tercih edilen doğaüstü, yanlışlığı kanıtlanamayan veya çürütülemeyen açıklamalardır. Bu tercihler din alanındaki tercihlerin de yönlendirilmesine yardımcı olmakta bu bağlamda da dini bağlılığı ve dini kuruluşlara üyeliği motive edecektir (Sherkat, 2003: 152).

Dini kimliklerin inşası, özel dini ortamlarda gerçekleşen çok katmanlı bir uygulamadır. Otobiyografik anlatılar, rüyalastırmalar, olağanüstü metaforik olayların gerçekleşebildiği bir dünyada inşa edilir (Ammerman, 2003: 222). Dini kanaat önderleri, örgüt liderleri anlattıkları hikayeler ve değer verdikleri kişiler aracılığıyla bazı yaşam planlarını öne çıkarırken diğerlerini görmezden gelir ya da kötüler (Ammerman, 2003: 223). Dolayısıyla dini grup çatışmasını güçlendiren veya aşındıran mekanizmalar iyi bir şekilde tanımlanmıştır. Dini hareketler yeni veya hareketsiz kimlikleri harekete geçirebilir ve grup temelli çatışmaları belirgin hale getirebilir. Yüksek düzeyde dini homojenlik ve hareketlilik, grup kimliği duygusunu oluşturmak ve sonrasında da sürdürmek için özellikle önemlidir (Manza ve Wright, 2003: 298).

Dini istismar eden örgütler eleman temin etmek için kendi inanç sistemlerinin en ideal evren düzeni sunduğu iddiasındadırlar. Özellikle dini argümanları metaforlarla betimleyen örgütler için radikalleşmenin sağlanabileceği en önemli ortam vaaz vermelerine olanak sağlayacak dini sohbetlerin yapıldığı alanlardır. Grup üyeleri arasında devamlılığa önem verilen bu sohbet ortamları aracılığıyla üyelerin gruba bağlılığının devamlılığı ve temel anlatıların sorgulanmaması sağlanmaktadır. Vaaz ve sohbetlere düzenli olarak katılan üyelerin anlatılarından çıkarımlarda bulunmaları, hayatlarını bu anlatılar etrafında şekillendirmeleri beklenerek radikalleşme sağlanır (Kaya, 2017: 68). Dini istismar eden gruplar kendileri dışındaki yazılı veya sözlü dini kaynakların tamamını, temsilcileri kendilerinden olmayan öteki, kafir, putperest, mürtet olarak tanımlamaktadır. Nitekim kendi ideolojilerini, görüşlerini ve eylemselliklerini dini vazife ve sorumluluk olarak algılamaktadırlar (Esposito ve Watson, 2000). Yaptıkları her eylemi de politik şiddetlerinin sözde haklı bir gerekçe oluşturduğuna inandırdıkları dini metinlerin yorumlarına dayandırmaktadırlar (Doosje, vd. 2016; Demir, 2017a: 11). Belli bireyler, gruplar veya organizasyonlar siyasi saik kaynaklı şiddet eylemlerini gerçekleştirebilmek, kendi inanç sistemlerinin yorumlarını doğru olarak göstermek, sosyo-kültürel yapıda değişiklikler yapabilmek için ve dini kaynakları dayanak olarak kullanılmaktadırlar. Örneğin *“Rab seni kendi halkı İsrail’in Kralı olarak mesh etmek için beni gönderdi. Şimdi Rabbin sözlerine kulak ver. Her şeye egemen Rab diyor ki, ‘İsrail’liler’e yaptıkları kötülükten ötürü Amalekliler’i 12 cezalandıracağım. Çünkü Mısır’dan çıkan İsrail’liler’e karşı koydular. Şimdi git, Amalekliler’e saldır. Onlara ait her şeyi tümüyle yok et, hiçbir şeyi esirgeme. Kadın erkek, çoluk çocuk, öküz, koyun, deve, eşek hepsini öldür.”* sözleriyle Yahudilerin haklarını koruması için şiddet onaylanmıştır. Benzer şekilde İslamiyet’i istismar etmek noktasında da Kuran’da yer alan sureler kullanılmaktadır. *“Kendileri nasıl inkâr etmişlerse sizin de öyle inkâr etmenizi, böylece onlara eşit ve benzer hale gelmenizi isterler. Allah yolunda hicret edinceye kadar onlardan dostlar edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün; hiçbirini dost ve yardımcı edinmeyin.”* (Adıyaman, 2023: 37).

Laquer’e göre (2002: 23) ana gündem konuları din, mistisizm olan ve gizli şekilde örgütlenen gruplar şiddet ritüellerini normalleştirmektedir. Öteki, zalim, kötü tanımlamaları abartıya dayanamakla birlikte şiddete yatkınlığı artırmaktadır. Dini değerler üzerinden şekillenen sosyal yapı neticesinde bu tarz dini grupların tüm ilişki ağlarını etkileme gücündedir. Örneğin 19. Yüzyılda ortaya çıkan Carbonari örgütünde aile, kimlik gibi statüsel unsurlar tamamen örgütün kendi iç dinamiklerine göre kurgulanmıştır. Örgüt içerisindeki tüm üyeler tüm statü ve rollerinden azade örgüt liderine bağlı, çırak, kuzen gibi adlandırmalarla hareket etmektedir (Laquer, 2002: 24).

Sonuç olarak dini istismar eden terör örgütleri, bireyleri adım adım kendi saflarına çekmek için özellikle sosyal mekanizmalar ve yapı içerisindeki hassasiyetlere dokunurlar. Bu bağlamda akran etkileşimine, akrabalık ilişkilerine ve sosyalleşmeye dokunarak bu alanlardan faydalanmak terör örgütleri için önemli adımlardır (Demirden, 2019: 155). Örneğin Aum Shinrikyo terör örgütü de benzer şekilde meslek ve eş seçiminde yönlendirici olmaktadır (Juergensmeyer, 2000).

3. FETTULLAHÇI TERÖR ÖRGÜTÜ (FETÖ)

Türkiye’de dini istismar eden terör örgütleri içerisinde başı çeken örgütlerden bir tanesi de Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)’dür. Ancak bu örgütü diğer dini istismar eden diğer terör örgütlerinden ayıran belirli hususlar bulunmaktadır. Özellikle örgüt liderinin kendi yarattığı dini kural ve kaidelerin sözde dinin tek bir referans ve kaynak olarak tanımlaması ve örgütün grup kimliğini bu doğrultuda şekillendirmesi bu örgütü diğer dini istismar eden örgütlerden ayırmaktadır. Alan yazında kült bir örgüt olarak da tanımlanan FETÖ, terörist başı Fetullah Gülen’in görüşlerini ve sözde gerçekliğin tek temsilcisi iddiasını terör örgütünün kuruluş felsefesinin merkezine almıştır (Demir, 2018: 20; Baş, 2021: 172; Parlak, 2018: 26).

Terör örgütü lideri camilerde imamlık yapmış; Komünizmle Mücadele Derneği ile faaliyetlerine başlamıştır. Gizli ve örtülü bir şekilde örgütü oluşturma girişimlerinin yanı sıra 1971 yılında Kur’an kursunda idari ve eğitici faaliyetlerde bulunmuştur. Bu bağlamda örgüt lideri içinde bulunduğu ortam ve koşulları kullanıp 1970’lerden itibaren cemaat adı altında bir örgüt oluşturma sürecine girmiştir. Özellikle eğitimi ve dini değerlerin istismarını radikalleştirme ve eleman temin etmede oldukça önemli bir yere oturtan Gülen, yurt içinde ve dışında çeşitli okullar kurarak geniş bir alana yayılmıştır (Diyanet

İşleri Başkanlığı, 2017: 9). Terörist örgüt, ilerleyen dönemde üst düzey yöneticiliğine getirdiği kişileri de kurduğu eğitim kurumlarında yetiştirmiştir (Demir, 2018: 7-8).

Örgüt zamanla kültürel, ekonomik, eğitim ve toplumsal alanı derinden etkileyebilecek faaliyet alanlarına da yönelmiş ve buraları istismar etmiştir. Nitekim FETÖ' nün ortaya çıktığı dönemden itibaren toplumun başta dini duygularını istismar ederek himmet adı altında topladığı maddi kaynaklar ile yurt içi ve yurt dışında faaliyete geçmiştir. Özellikle ülke içerisinde çeşitli eğitim kurumları açmış, lise ve üniversite öğrencilerinin barınmaları için yurtlar ve evler oluşturmuş, televizyon kanalları, radyo istasyonları kurmuş, gazete çıkartmış, çeşitli sivil toplum kisvesi altında örgüte hizmet eden vakıf ve dernekler kurmuştur. Eğitim kurumlarında kendi dini amaç ve ilkeleri doğrultusunda temin ettiği insan kaynağını, ekonomik ve politize ettiği gücünü, örgüt ideolojisi doğrultusunda kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurumlarına sızmayı ve kadrolaşmayı hedeflemiştir (Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Genel Kurul Kararı 2016/42: 7, Gür, 2023: 609, Gülen ve Öztürk, 2018: 15-18; İç Güvenlik Stratejileri Yayınları, 2019: 18-21).

Ülke içerisinde ve dışında toplumsal dinamikleri ve sosyo-kültürel özellikleri okuyup kendine fırsat yaratmaya çalışan örgüt, kırdan kente göç sonrası yaşanan ekonomik ve toplumsal problem sahalarını istismar ederek sözde yardım adı altında örgüte duyulan sempatiyi arttırmaya çalışmış; terörist Gülen'in sözde vaazlarını içeren kaset ve video kayıtlarını insanlara dağıtarak radikalleştirme faaliyetlerine başlamıştır. (Şahin vd., 2018: 15).

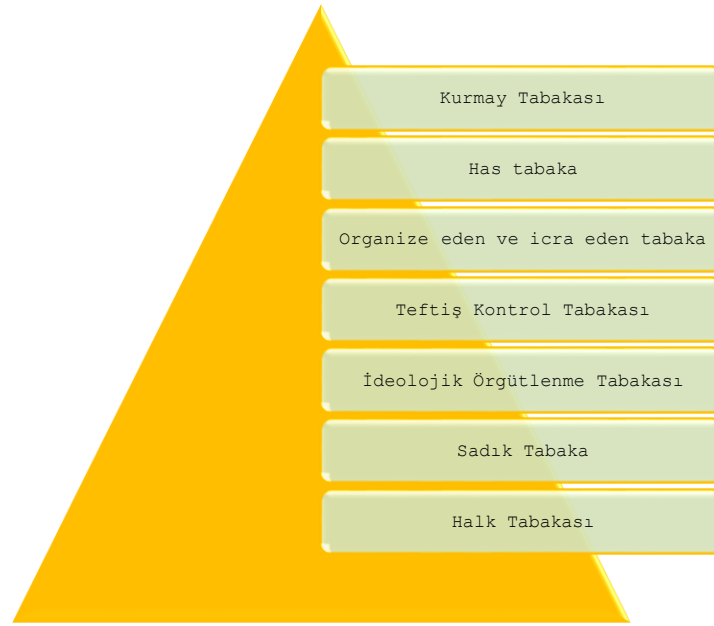
Örgütün geçmişten bugüne oluşması üç dönemden oluşmaktadır. Bu dönemleri kurulma, örgütlenme ve eyleme geçme olarak nitelemek mümkündür. Örgüt 12 Eylül müdahalesine kadar geçen sürede kurulma, tertiplenme ve ağ yapısını kurmaya yönelmiş, 28 Şubat sürecine kadar ise devletin tüm birimlerine sızma faaliyetini sürdürmüştür. Darbe girişiminin gerçekleştiği 15 Temmuz 2016'ya kadar devam eden süre zarfında ise gerek yurt içi gerekse yurt dışı her alanda kadrolaşma çabası içerisinde olmuştur. Eğitim ve ekonomik alanlarda gelişme ve yayılmaya, sözde eğitim gönüllülüğü ve hizmet hareketi gibi faaliyetlere ilk döneminde ağırlık veren örgüt, ikinci dönemde ise uluslararası ölçekte eğitim faaliyetlere de ağırlık vermiştir. Bu kapsamda gizli yapılanmalar, bürokraside görevlendirme, atama ve terfilere müdahale gibi çeşitli şekillerde paralel devlet yapılanmasının olgunlaştırıldığı eylem ve durumları kurmaya çalışmıştır. Son dönemlerinde ise devlet mekanizmasına karşı net bir şekilde harekete geçmiştir. Bu doğrultuda MİT Tırları Operasyonu, 17 ve 25 Aralık Yargı Darbesi ve 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi ile Türkiye Cumhuriyeti'ne çeşitli saldırılarda bulunmuştur (Parlak, 2018: 27; Aydemir, 2022: 37-38).

Sıkı bir hiyerarşik yapılanması bulunan örgüte ilişkin yürütülen adli soruşturmalar neticesinde terör örgütünün dikey ve yatay yapılanması açığa çıkarılmıştır. Örgüt, birbirinin içine geçen karmaşık legal ve illegal yapılanmalardan oluşmuştur. Ayrıca hiyerarşik olarak en üstte yer alan sözde liderine olağanüstülük atfedilmekle birlikte örgüt liderini seçilmiş kişi, Mesih, mehdi gibi sıfatlarla da tasvir edilmektedir. Bu bakımdan örgüt lideri bir kült kimlik olarak ön plana çıkmakta; sözleri ile davranışları grup içerisinde önemli bir etkiye sahip hâle gelmektedir. Kült bir liderin varlığına ilave olarak örgüt içerisinde kurumsal, coğrafi veya çeşitli sektörel alanlarda “imam” olarak ifade edilen ve hiyerarşik olarak sıralanan sorumlular da bulunmaktadır (İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, 2019: 56). Diğer taraftan, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) teşkil ederek kamuoyunda taraftar toplanmaya çalışılmış ve mali/ekonomik kuruluşlar, okullar, dershaneler, yurtlar vb. vasıtasıyla bir yandan gelir elde ederken bir yandan da örgüt mensuplarına istihdam yaratılmıştır (TBMM Raporu, 2017: 188; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2017: 12).

Bu bağlamda örgütün dikey yapılanması yedi basamaktan oluşmaktadır. Dini ve sosyo-kültürel inanışları istismar edilen ve “Halk Tabakası” olarak adlandırılan grup örgütün ilk basamağını oluşturmaktadır. Terör örgütüne inanç, iman ve grup aidiyeti içerisinde bağlı olanlar ile okul, dersane, yurt, banka, gazete, vakıf ve kurumlarında çalışanlar “Sadık Tabaka” olarak nitelenmekte ve ikinci basamağı oluşturmaktadırlar. “İdeolojik Örgütlenme Tabakası” olarak adlandırılan üçüncü basamakta ise örgüt adına gayri resmi faaliyetlerde görev alanlar bulunmaktadır. Dördüncü basamak “Teftiş Kontrol Tabakası” ndan oluşmakta ve bu basamaktaki örgüt üyeleri örgüt adına yürütülen legal ve illegal tüm faaliyetleri denetleyenlerdir. “Organize Eden ve İcra Eden Tabaka” örgüt piramidinde beşinci basamakta yer almakta ve üst düzey gizlilik gerektiren, birbirlerini çok az tanıyan, doğrudan örgüt lideri

tarafından atanan, devlet kurumlarına sızmış yapıyı organize edip yürütmektedir. Altıncı basamak “Has Tabaka” şeklinde adlandırılmakta ve terörist başı Fetullah Gülen ile alt tabakaların irtibatını sağlayan, örgüt içi görev değişikliklerine ve azillere bakan, örgüt liderince bizzat atananların meydana getirmesiyle oluşmuştur. Son basamak olan yedinci kat ise “Kurmay Tabaka”dır. Bu basamakta örgüt lideri tarafından doğrudan seçilen 17 kişiden oluşan örgütün sözde en seçkin kesimini oluşturduğu değerlendirilen kişiler bu basamakta yer almaktadır (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2017: 7, 8).

Şekil 1: FETÖ’nün Piramit Yapısı



Kaynak: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2017.

Örgütün yapay yapılanması ise Yatay Yapılanma; Örgütün deşifre olmaması için, örgüt lideri Fetullah Gülen'in, 1993 yılı Haziran ayında örgüt üyelerine yönelik olarak yaptığı bir konuşmada açıkça söylediği “...Esnek olun, sivrilmeden can damarları içinde dolanın!; bütün güç merkezlerine ulaşıncaya kadar hiç kimse varlığını fark etmeden sistemin ana damarlarında ilerleyin!...” şeklindeki talimatına uygun olarak yapılanmıştır. Bu kapsamda; Türk Silahlı Kuvvetleri, yargı, emniyet ve eğitim gibi stratejik öneme sahip kurumlarda kendi özel hiyerarşisi ile illegal şekilde kadrolaşmaya özen göstererek hücre tipi şeklinde yapılandığı, hücrelerin en fazla 5 üyeden oluştuğu anlaşılmıştır (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2017: 7,8).

3.1. FETÖ’nün Radikalleştirme Basamakları

Dini istismar eden terör örgütleri içerisinde strateji ve taktik açısından kendi şahsına münhasır özelliklere sahip olan FETÖ, gizli ağ yapılanması ve takıyye metodu ile farklı bir radikalleştirme ve eleman temin etme yöntemleri kullanmaktadır. Propaganda faaliyetleri ve görünürde legal görünümlü kuruluşlar aracılığıyla uzun bir zaman diliminde Türkiye Cumhuriyeti’ne sızma ve zarar verme amacı taşımıştır (Şahin vd., 2018: 12; Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Genel Kurul Kararı 2016/42: 6, Gür, 2023: 609; Caşın, 2023: 221; Demir, 2017b: 1).

Kurduğu tüm merkezlerle Türkiye Cumhuriyeti’nin bütün birimlerine, kurumlarına ve sosyo-kültürel yapısına zarar vermeyi hedefleyen örgüt lideri, özellikle sosyo-ekonomik seviyesi düşük gençleri dini eğitim ve yardım kisvesi altında radikalleştirerek üstü örtülü bir şekilde pek çok devlet kadrosuna ilerleyen dönemde yerleştirmiştir (Baş, 2021: 172; Demir, 2018: 8-12; Parlak, 2018: 27).

FETÖ’ye ilişkin Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde hazırlanan bir raporda örgütün gelişimi üç farklı safhaya ayrılmaktadır. Birinci safha, 1966-1980 yılları arasını kapsayan “Kuruluş,

Temellenme ve Kadrolaşma” safhasıdır. Akabinde 1980-1997 yılları arasındaki süreci kapsayan, “Hem Devlette Hem de Toplumda Yayılma ve Her Alanda İktidarı Ele Geçirme” safhası gelmektedir. Son safha ise “Kadrolaşmanın Tamamlanması ve Nihai Hedef İçin Hareke te Geçilmesi” olarak adlandırılmakta ve 1997 yılından darbe girişiminin yapıldığı 2016 yılına kadar ki süreci kapsamaktadır (TBMM Raporu, 2017: 43-44).

Örgütün kuruluş, temellenme ve kadrolaşma safhasında halk arasında vaaz verme, sohbet toplantıları düzenleme, halkla yakın temas kurma, halk desteği kazanmaya çalışma gibi halka yönelik faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Bunların yanı sıra çeşitli derneklerde görev almak gibi toplumsal alanda tanınırlığını artırmaya yönelik gayretler de dikkat çekmektedir. Nitekim bu safhada örgüt, dinî bir cemaat şeklinde örgütlenerek ışıık evleri adı altında hücre evleri oluşturmuş, bazı kişilerin inanç, duygu ve düşüncelerini istismar ederek maddi yardım temin etmiş ve büyük bir gizlilik içerisinde âdeta bir yeraltı örgütü şeklinde faaliyetlerini zaman içerisinde artırmıştır (TBMM Raporu, 2017: 41-49).

İkinci safha sonunda örgüt lideri Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’ne yerleşerek örgütü buradan yönetmeye başlamıştır. Bu süreçte ise ılımlı İslam, dinler arası diyalog, evrensel insan hakları ve medeniyetler buluşması gibi söylemlerin daha sık kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca evrensel veya küresel boyuttaki ifadeler kullanmaya başlanmıştır. Son olarak üçüncü safhada hem Türkiye hem de uluslararası boyutta faaliyetlerini ve etkinliğini artıran örgüt, “altın vuruş-kıyam-huruç” anlayışıyla nihai hedefine ulaşabilmek için harekete geçmiştir (TBMM Raporu, 2017: 58-65). Kuruluşundan darbe girişimini gerçekleştirmesine kadara geçen sürede örgüt dönemsel olarak farklı nitelikler göstermiştir. Ancak bahsedilen tüm safhalarda bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Bunlar, her dönemde içinde bulunduğu sosyal ve siyasal şartlara uyum sağlamak, güç dengelerini gözetme, siyasetten uzak ve bağımsız gibi görünme, gizliliğe önem verme, davranış ve söylemlerde değişiklik yapmaktan ve gerektiğinde geri adım atmaktan çekinmeme olarak sırlanabilir (TBMM Raporu, 2017: 41-65). Dahası FETÖ, devlet mekanizmasını ele geçirmek amacıyla stratejik öneme sahip kurumlara sızmaya dayanan bir strateji ile polis kolejleri, adalet akademisi, harp okulları, GATA, TSK, yargı kurumları, Emniyet Genel Müdürlüğü, MİT, ÖSYM ve TÜBİTAK gibi önemli kurum ve kuruluşlara kendi kadrolarını yerleştirmiştir (İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, 2019: 64-66).

Örgütün eleman temini ve örgüt içi radikalleşme ile ilgili faaliyetleri de oldukça çeşitli ve karmaşıktır. Ancak örgüt temel olarak maddi ve manevî görelî yoksunluklar ile dini inançları istismar etmiştir. Bunun yanı sıra eleman temininde öncelikle öğrenciler hedef alınmış, tabandan tepeye doğru kadrolaşmış, devlet örgütlenmesine paralel örgütlenme modeli ile illegal yapılanmalar oluşturulmuş ve devletin tüm kılcal damarlarına sızılmıştır (İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, 2019: 89-97). FETÖ örgüt liderine aşırı güven duyulan ve sadakat gösterilen, örgütün liderinin söylem ve davranışlarının sorgulanamaz olduğu tipik bir kült örgüt olması sebebiyle elemanlar hem eylemlerinin doğru olduğuna inanmakta hem de bu inancı dışarıya yansıtmaya çalışmaktadırlar (Demir, 2019: 6). Bu kapsamda ifade ettikleri sözde yüce hedeflere ulaşabilmek için gerektiğini düşündüklerinde şiddet veya şiddet tehdidi içeren eylemlerde bulunmaktan çekinmemektedirler.

Örgütün video kasetlerine kaydedilen vaaz ve konuşmaların yanı sıra gerçekleştirilen sohbet toplantıları ve yaz kampların da hedef kitle üzerinde faaliyetlerini artırmaya çalıştığı görülmektedir. Aynı durum, ışıık evleri oluşturulması, dernekler kurulması ve cemaat yurtlarının faaliyete geçirilmesi ile devam etmiştir. Tüm bu unsurlarla devlet örgütlenmesine paralel ve kendine özgü hiyerarşik ve hücresel hibrit örgütlenme modeli ile gizlice başta siyaset, mülkiye, adliye, maliye, askeriye ve emniyet olmak üzere devletin tüm kılcal damarlarına sızma ve illegal yapılanmalar oluşturmaya gaye edinmiştir (HSYK Genel Kurul Kararı, 2016: 7). Yine örgütün uyguladığı strateji bağlamında yurt, okul, dersane ve ışıık evlerinde, beyin yıkama metotları vasıtasıyla sorgulamayan, düşünmeyen, mutlak itaati esas alan yapıya bağlı insan tipi yetiştirme gayretleri ön plana çıkmaktadır. Beyin yıkama yöntemine ek olarak zihin kontrol yöntemlerinin de uygulandığı bilinmektedir. Örgüt elemanları, her türlü aldatıcı yasa dışı yöntemleri uygulamaktan çekinmemiştir (Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı 2017/3376 numaralı iddianame, 2017).

FETÖ’nün sapkın din anlayışı, kendini peygamber ile eş değer tutması ve mehdilik üzerine inşa edilen temel motivasyon kaynağının yanı sıra örgüt lideri tarafından katı bir inanç sistemi oluşturularak elemanların etkilemeye çalışılması, örgüt liderinin kendisini sosyal statü, para, siyasi güç kazandıran bir

odak şeklinde telkin etmesi gibi hususlar da örgüt içi motivasyonda etkili kaynaklar olarak tanımlanabilmektedir. Dahası örgüt elemanlarının, “hizmet için seçilmiş kişiler” topluluğunu oluşturduğu algısının yaratılmaya çalışılması da grup bilincini canlı tutma noktasında önemlidir. Örgüt elemanları bir elin de Kur’an olan diğer elinde ise bilgisayar tutan ve gerekirse de silah tutacak “altın nesil” olarak betimlenmiştir. Yine örgüt tarafından liderlerinin “zorunlu hicret” ettiği söylemiyle algı oluşturularak ajitasyon yapıldığı da bilinmektedir. Uluslararası alanda sözde “dinî hoşgörüyü yaymaya yönelik gönüllüler” hareketi olarak ifade edilirken Türkiye’de ise sözde İslam’a hizmet eden “dinî bir cemaat” olduğu algılarını ön plana çıkarma şeklinde motivasyonları olduğu da belirtilmelidir (TBMM Raporu, 2017: 51). Örgütün istismar ettiği dini esaslar temelde dini bir bilgi kaynağı değil, aksine din bilgilerinin gerçeklikten koparak ve çarpıtılarak oluşturulan bir formdur. Örgüt lideri vaazlar vasıtasıyla grupların teolojik bilgisini kendi dilediği şekliyle oluşturmakta ve dahası bu kişiler arasında grup içi etkileşimi ve adanmışlığı oluşturmaya amaçlamıştır (Kaya, 2017: 68). Ayrıca terörist başı fikir ve amaçlarını grup içerisinde meşru göstermek maksadıyla rüyalarından da faydalanma yoluna gitmiştir. Rüya metaforlarıyla kendi dini görüşlerini sentezleyerek grubu etkilemeye çalışmıştır (Kaya, 2017: 72).

Gülen, örgüt üyelerinin radikalleşmesinde araç olarak kullandığı sohbetlerinde gerçeklikten koparttığı ayet ve hadislere sıklıkla yer vermiştir. Kaya’ya göre örgüt lideri elemanlarını çeşitli durum ve koşullara göre hazırlamak için pek çok dini yorumları referans noktası olarak kullanmıştır. Örneğin *‘Bazen zulmü Firavunlar, Nemrutlar yapacak, bazen münafıklar yapacaklar. Bazen de Müslümanlığı sindirememiş insanlardan sıkıntı çekeceksiniz. Çekme sizin kaderiniz, çekirme de onların huyuları olacak. Bütün bunları bilerek bu yolda iseniz, dişinizi sıkıp sabredeceksiniz. Dişini sıkıp sabredenleri, tebşir buyur. Sabır kurtuluşun sırlı anahtarıdır. Eğer imanınız varsa dayanacaksınız, dişinizi sıkacaksınız. Bu dünya, dayanma dünyasıdır, darılma dünyası değildir’* sözleri örgüt üyelerinin bağlılığını arttırmaya çalışmıştır (Kaya, 2017: 69).

‘Baskı gördükçe hızlarını artırmış, ihlasta derinleşmiş, kalp ve ruhun hayatına merdivenler koymuş, asansörler bağlamış, ‘cismaniyetten uzaklaşma, hayvaniyeti terk etme, beşeri garizelere ebedi veda etme’ mülahazası ile kendilerini adeta unutmış, unutulmaması gerekli olan şeye tutunmuşlar. Evet, sizin yolunuz bu...’ şeklinde söylemle de örgüt üyelerine nasıl davranmalarını gerektiğini göstermektedir (Kaya, 2017: 71).

3.2. FETÖ’nün Abla-Abi Metaforu Üzerinden İstismarı

Bireyselliğin yerleşmediği toplumlarda toplumsal yapının en küçük ama temel kurumu olan aile oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Dolayısıyla aile bağının tesis edilmesi, sürdürülmesi toplumun temel taşları arasında görülmektedir. İliyet bağının ilk başta kan ile kurulması ise aile fertlerini birbiri ile doğuştan bağlı kılmaktadır. Bunların yanı sıra toplumsal yapıda aile, eş, dost, akraba kavramları sadece kan bağı ile değil; bireylerin yer aldıkları çeşitli gruplar içerisinde de şekillenebilmektedir. Bir başka ifade ile paylaşılan tek şey sadece kan değil; aynı zamanda inanç, fikir birliği, annelik, babalık, abla, abi, arkadaşlık, yoldaşlık gibi çeşitli düşünce, rol ve statülerdir. Zamanla oluşturulan tüm sosyal kimlikler bireyler için sahip olunan değerleri, fikirleri, kültürel yapıları şekillendirebilmektedir (Demirden, 2019: 155).

Sosyalizasyon süreçleri, toplumsal yapının kültürel değerleri kimi zaman terör örgütleri tarafından istismar edilebilmektedir. Örgütler politik hedeflerine ulaşmak, hedef aldıkları devlete zarar vermek, örgütü canlı tutmak için bireyleri ve değerlerini kendi ideolojileri bağlamında şekillendirme gayreti içerisindeyler. Dahası gizli şekilde örgütlenen, sözde mistik ve dini değerlere sahip olduğunu iddia eden bu örgütler sosyo-kültürel sahaları özellikle şekilde istismar etme yoluna gitmektedir. Dolayısıyla sosyo-kültürel yapı içerisindeki rol ve statüler terör örgütleri içerisinde de kullanılmakta ve istismar edilmektedir. Örneğin Hristiyanlığı tüm dünyaya yaymak isteyen Carbonari örgütündeki usta efendi- çırak ilişkisi, örgüt üyelerinin birbirini kuzen olarak tanımlamaları bu duruma örnek verilebilir. Benzer şekilde Carbonari’deki yapılanma içerisindeki işlevselliği FETÖ’de kendini abla/abi metaforunda görülmektedir (Sert, vd., 2020: 19).

FETÖ’nün en önemli insan kaynağı, kurduğu eğitim kurumlarından yetiştirdiği öğrenciler ile toplumun her kesiminden çeşitli yöntemlerle örgüte kazandırılan insanlardır. Terör örgütü grubun birbirine aidiyetini yüksek seviyelerde tutabilmek için grup üyelerinde “biz” bilincinin oturtulma gayreti içinde olmuştur Her yaş kategorisindeki çocuk ve gençleri alarak örgüte ait yurt ve özellikle “ışık evleri”

adı verilen örgüt evlerinde, Fetullah Gülen'in vaazları, kasetleri dinletilip, kitapları okutulmak suretiyle beyin yıkama yoluyla örgüte eleman kazandırılmıştır. Fetullah Gülen örgüt üyelerine kendini "mehdi", "salih zat" gibi dini anlamda çok yüksek mertebede bulunduğuna, Hz. Muhammed ile her hafta görüşme yaptığını inandırmıştır. Gerçek dışı anlatılar (rüyalar, hikâyeler ve menkıbeler) anlatılmak suretiyle bireylerin örgüte ve liderine mutlak itaat etmelerinin sağlandığı anlaşılmaktadır (Abayhan, 2017: 8; Arslan, 2017: 37).

Demir'e göre (2017b: 3) örgütün piramit yapısının temeli ve tabanı karedir. Örgütün bu şekliyle oluşturulmasının temel nedeni örgütün sözde ruhsal bir yolculuğu ve yükselmeyi ifade etme biçimidir. Piramit yapısını adeta mabet gibi gören örgüt lideri için temelde ışık evleri oluşturulmuş ve bu evler ruhsal güçlere sahip olan bir lidere bağlı grubun örgüt liderinin dünyevi iktidarını gerçekleştirmek için yetiştirdiği, gizli sırlarla çevrili mekanlardır. Işık evlerinde ve okullarda yönetimden sorumlu olan abla-abiler öncelikle gençlerin sözde eğitimlerinden sorumlu oldukları iddiası ile kontrol sağlamaya çalışmakta; akabinde de grubun radikalleşebilmesi için örgüt liderine ilişkin kaset ve kitapların öğrencilerin zihinlerine yerleşmesine hizmet etmişlerdir. Ayrıca abla-abi olarak tanımlanan bu kişiler örgüte katılan bireylerden himmet parası altında sözde bağış toplamakta ve örgütün finans ayağında da çalışmaktadırlar (Demirden, 2019: 159). Bu noktada örgütün sosyal kimliğinin oluşturulmasında ve diğer tüm kimliklerin bastırılmasında FETÖ'nün abla ve abi adını verdiği örgüt üyelerinin, örgüte yeni katılması istenen kişilere sorumluluk, görev ve yasakları sürekli aktardığı görülmektedir (Demirden, 2019: 155; Arslan, 2022: 1056).

Terör örgütü içerisinde 'abla' olarak görevlendirilen kadınlar okullarda öğretmen, çeşitli kadın üreticiler adı altında örgüt adına çalışmıştır (Döşkaya, 2021: 202; Arslan, 2022: 1056). Abla-abiler aracılığıyla örgüte katılan bireylerin örgüte ilişkin gizli bilgileri deşifre etmesinin önüne geçilmekte; dahası elemanlar arası evlilik bağının kurulmasına katkı sağlanılmaktadır (Döşkaya, 2021: 204).

Abla-abi görevleri küçük görevlerden büyük il bazında sorumluluğa kadar gidebilmektedir. Bu görevde yer alan kişiler deşifre olmamak adına çeşitli takma adlar alırlar. Sayıları oldukça çok olan abla-abiler kendi içlerinde de astlık-üstlük ilişkisi içerisinde hareket etmektedir. Bu bağlamda ev abla veya abisi her faaliyeti ve görevi ilin abla veya abisine bildirmek zorundadır (Döşkaya, 2021: 210). Ev abla ve abileri evlerde kalan kızların beslenme, barınma, ideolojik eğitimlerinden birinci derece sorumludur. Bu evlerde yaşayan örgüt üyelerinin abla-abilerin sözlerinden ve talimatlarından aksi şekilde davranabilmeleri mümkün değildir (Döşkaya, 2021: 211).

Albayhan'ın yaptığı saha çalışmasında belirli dönem içerisinde örgütte yer alan ancak sonrasında örgütten ayrılan kişiler ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Katılımcılardan bir tanesi 18 yaşındayken örgütün evlerinde kaldığını, ablaların kitaplarına el koyduğunu, sadece terör örgütü liderinin kitaplarının okutulduğunu ve yine ablaların videoları ağlayarak izlediğini vurgulamıştır (Albayhan, 2017: 9). Yine aynı çalışmada yer alan bir başka katılımcı da Orta okulda "abi" dediği kişinin kendisine ve arkadaşlarına bir keresinde bir belge imzalatmak istediğini, Belgede ölünceye kadar abilerin sözünden çıkmanın yasak olduğunu, bunun karşılığında maddi ve manevi olarak mükâfatlandırılacağını ancak bu söze uyulmazsa dünyada ve ahirette cezalandırılacağını söylediğini ifade etmiştir (Albayhan, 2017: 10). Örgüt eleman teminini ve radikalleştirmeyi sağlamak adına çok sayıda abi-abla görevlendirmesi yapmıştır. Bu kişiler pek çok okula, üniversiteye, yurda sızmaya ve gençleri kandırmaya çalışmıştır. Albayhan'ın da çalışmasında katılımcılardan biri üniversite kapısında abiler vasıtasıyla karşılandığını ve bu şekliyle örgütle tanıştığını ifade etmiştir (Albayhan, 2017: 12).

Örgüte ilişkin yapılan adli soruşturmalarda da örgütün abla-abi rollerini metaforik şekilde nasıl istismar ettiği ortaya çıkmıştır. Örgüt içerisinde "Yargı İmamı" olarak adlandırılan bir kişi örgütün yargı teşkilatındaki yapılanmasının, kідeme ve sicil numarasına göre düzenlendiğini, çeşitli kodlarla kişilerin kategorize edildiğini, örgüt mensuplarının beşer kişilik hücre şeklinde toplantılar yaptıkları, örgütün görevlendirdiği "sivil imamlar" olarak adlandırılan "abi"lerden soruşturma ve dava dosyaları ile ilgili olarak talimat aldıkları ve uyguladıklarını itiraf etmiştir. Bir başka örgüt mensubu da eşiyle kendisini terör örgütü içerisinde "abla" olarak görev alan bir kadının tanıştığını, eşinin ve kendisinin devlet kademesi içerisinde önemli mevkilere örgüt vasıtasıyla geldiğini beyan etmiştir (Diyanet Raporu, 2018: 22, 23).

Sonuç olarak terör örgütü gizliliği devam ettirebilmek, deşifre olmamak ve örgüte bağlılığı sürdürebilmek maksadıyla birbirine bağlı yatay zincir şeklinde ayrı bir ağ kurmuş, en fazla beş kişiden oluşan, sözde abla veya abilerle birbirine bağlanan bu yapılar, gençleri, çocuklar başta olmak üzere pek çok kişiyi adeta bir ahtapot gibi kuşatmıştır. Bir başka ifade ile hücre oluşumlarındaki iletişim, “imam, abi, abla” gibi sempatik ve halk arasında masum isimlendirmelerle anılan hücre görevlileri aracılığı ile sağlanmıştır. Hücre bağlantılarını gerçekleştiren bu görevliler, örgüte katmak istedikleri kişileri “cennet ehli”, “şefkat tokadı” gibi söylemlerle motive ederken ayrıca, “suç ortaklığı” ile mensuplarının örgüte bağımlılıkları sağlanmıştır. Örgüt abla-abi metaforu ile kendisine bağlı her bireyin kişisel kararlarını, ailevi ilişkilerini, çocuklarının eğitimlerini, maddî yatırımlarını kısacası bütünüyle “kamusal ve özel varlığını” kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Abla ve abilerin kullandıkları yöntemler olan baskı, sevgi sunumu, hipnoz, inkâr, kafa karıştırma, toplumdan soyutlama gibi yöntemlerle örgüte katılan bireylerin beyinleri yıkanmıştır. Böylece abla-abiler vasıtasıyla gruba uyumlu olma, lidere kayıtsız şartsız bağlılık gösterme, yeni ve farklı fikirlerden uzak durma, örgüt dışındaki inançlı insanları değersiz görme gibi tutumlar aşılanmıştır (Diyanet Raporu, 2018: 24, 31).

4. SONUÇ

FETÖ (Fethullahçı Terör Örgütü), 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirdiği darbe girişimiyle dünya çapında büyük bir etki yaratan bir terör örgütüdür. Ortaya çıktığı dönemde başlangıçta dini bir cemaat olarak faaliyet göstermiş olsa da zamanla bir terör örgütü haline gelmiş, hem Türkiye içinde hem de uluslararası alanda ciddi toplumsal zararlar vermiştir.

Örgüt sözde eğitim, hayır işleri ve dini sohbetler gibi görünüşte masum faaliyetlerle gençleri etkilemiş, onları kendi saflarına katmak için çeşitli yöntemler kullanmıştır. Örgüt liderinin oluşturduğu dini söylemlerle insanları etkilemiş, özellikle zayıf noktaları olan bireyleri ikna ederek örgütlerine katılım sağlamıştır. Bu sayede özellikle devlet dairelerinde, yargıda, emniyet teşkilatında, orduda ve eğitim sektöründe kendine sadık elemanlar yetiştirmeyi hedeflemiştir. FETÖ, özellikle okullar ve yurtlar vasıtasıyla, öğrencilere hem eğitim verme hem de onları ideolojik olarak yönlendirme fırsatı bulmuştur. Eğitimlerde öğrencilere FETÖ'nün ideolojisi aşılanmış ve örgüte sadık bireyler yetiştirilmiştir. Eğitilen bireyler zaman içerisinde ihvan metodu ile farklı işlerde görevlendirilmek üzere seçmiştir. Zamanla bu kişiler, devletin farklı kademelerine yerleştirilmiş, FETÖ'nün talimatları doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır.

FETÖ'nün eleman temininde diğer dini istismar eden terör örgütlerinden farklı metotlar uygulanması çeşitli toplumsal zararları ortaya çıkarmıştır. Örgütün en büyük zararı Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı kalkıştığı hain darbe girişimidir. Bunun yanı sıra örgüt devletin çeşitli kurumlarına sızarak devletin işleyişini zayıflatmaya çalışmıştır. Dolayısıyla terör örgütü toplumsal yaşamda bireylerin birbirine karşı güven duygusunun zedelenmesine yol açmıştır. Bir başka ifade ile FETÖ, insanlar arasındaki güveni ve iş birliğini zayıflatarak toplumun sosyal dokusunu bozmuştur. Örgütün toplumsal yapıda ele geçirmek istediği kontrol anlayışı neticesinde yalnızca kendi çıkarlarına hizmet eden bir yapı kurmayı hedeflemiş, toplumda huzur ve birliklik anlayışını zedelemiştir. Örgütün okul ve yurtlar aracılığıyla eğittiği ve yetiştirdiği kişiler, kendi çıkarları doğrultusunda çalışmış, etik dışı davranışlar sergilemiştir.

Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün eleman temininde diğer dini istismar eden terör örgütlerinden farklı olarak sosyo-kültürel yapıları derinden yıpratmıştır. Türk toplumsal yapısı içerisinde aile, evlilik ve din değerleri ile alakalı rol ve statüler gizlice uzun bir süre yıpratılmıştır. Bu durum da, birçok alanda nitelikli iş gücünün yetişmesine engel olmuş; Türk toplumsal yapısının temel taşlarının zarar görmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim özellikle örgüte eleman temininde aile değerlerini, akrabalık statülerini istismar etmesi toplumsal olarak ortaya çıkan en önemli sonuçlardan bir tanesidir. Örgüt, çocukları ve gençleri hedef alarak ailelerin içinde bölünmelere neden olmuş, birçok aile fertleri birbirini karşı karşıya getiren farklı düşüncelere sahip olmuştur. Birçok aile, örgütün etkisi altındaki çocuklarıyla iletişim kurmakta zorlanmıştır.

Sonuç olarak dini istismar eden terör örgütleri, hedef aldığı toplumlar üzerinde ciddi ve uzun süreli zararlara yol açmaktadır. Bu tür örgütler, dinin kutsal değerlerini kendi ideolojik amaçları doğrultusunda tahrif ederek yeniden kurgulamaktadır. Öne sürdükleri dini söylemlerle toplumsal dokuyu bozmakta, toplumsal rol ve statü dengesi ile güveni zayıflatmakta, en nihayetinde de bireylerin

manevi inançlarını suistimal etmektedir. Bu bağlamda dini istismar eden terör örgütlerinin yarattığı toplumsal zararlar sadece gerçekleştirdikleri eylemlerle sınırlı değildir. Saldırıların ötesinde çok yönlü olup kültürel, psikolojik ve sosyo-ekonomik alanlarda önemli sonuçlar meydana getirmektedir. Dini istismar eden örgütler, toplumların ilişki dinamiklerini bozarak birbirine karşı güven duygusundan yoksun bırakır. Özellikle de insanları dini bir aidiyet üzerinden birbirine düşürmek, ayırtırmak, hoşgörü ve anlayışı yok etmek yarattığı temel sosyo-kültürel sonuçların başında gelir. Dahası bu durum zaman içerisinde toplumsal birliği tehdit edebilmekte ve bireyler arasındaki sosyal bağları zayıflatmaktadır. Bunların dışında dini istismar eden terör örgütleri, eğitimi ve eleştirel düşünmeyi sadece kendi ideolojilerine göre entegre etmeye çalıştıkları için toplumsal gelişmeyi engellemektedir.

Etik Beyan: Bu çalışmada “Etik Kurul” izini alınmasını gerektiren bir yöntem kullanılmamıştır.

Ethics Statement: In this study, no method requiring the permission of the “Ethics Committee” was used.

KAYNAKÇA

- Abayhan, Y. (2017). Bir “Cemaat” Terör Örgütüne Nasıl Dönüştü? Gülen Cemaati’nin Eski Grup Üyelerinin Anlatımına Dayalı Değerlendirilmesi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 22 (87), 5-32.
- Adıyaman, A. (2023). *Dini Motivasyonlu Radikalleşmenin Risk Değerlendirmesi* (Yayın No. 785466) [Yüksek Lisans tezi, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi]. Yüksek Öğretim Kurumu Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ammerman, N.T. (2003). Religious Identities and Religious Institutions. In M.Dillon (Eds.), *Handbook of The Sociology of Religion* (pp.207-224), Cambridge University Press.
- Ankara C. Başsavcılığı 2016/109268 soruşturma numaralı, 2017/19707 esas numaralı, 2017/3376 numaralı iddianame
- Arslan, H. (2017). Rüya Metaforu Üzerinden Din İstismarı: FETÖ Örneği. *Liberal Düşünce Dergisi*, 22(87), 33-47.
- Arslan, H. (2022). Radikalizmin Kadın Versiyonu: Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) Ablaları Örneği, *International Academic Social Resources Journal*, 7 (41), 1053 1062, <http://dx.doi.org/10.29228/ASRJOURNAL.64600>
- Aydemir, K. (2022). Modern Terör Örgütlerinin Şiddet Kullanımına Yönelik Değişen Stratejisi: FETÖ/PDY Örneği, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 37, 28-41, <https://doi.org/10.20875/makusobed.1192779>
- Baş, F. (2021). Antonio Gramsci’nin ‘Hegemonya’ Kavramı Çerçevesinde Fetö’nün Kültürel Faaliyetleri, *Mütefekkir*, 8(16), 165-183.
- Caşın, M.H. (2023). *Uluslararası Terörizm*, Cilt 2, Nobel Yayınevi.
- DellaPorta, D. (2018). Radicalization: A Relational Perspective, *Annu.Rev.PoliticalSci*, 21, 461–74, <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-042716 102314>
- Demir, H. (2017a). Radikalleşme Süreçlerinde İdeoloji ve İtikadi İdeolojinin Rolü Üzerine. *Ortadoğu Analiz*, 9(80), 11-13.
- Demir, H. (2017b). Ezoterik Radikal Bir Kült Hareketi Olarak FETÖ, <http://www.diyanetdergi.com/gundem/item/20-ezoteri-k-radikal-bir-nifak-hareketi-olarak-feto>
- Demir, H. (2018). Gülen Örgütü, Ezoterik Bir Kült Cemaatin Radikalleşmesi. *Ay Yayınları*.
- Demir, H. (2019). Radikal/yıkıcı kült gruplar: Kavram ve teorik bir çerçeve. 1-13.
- Demirden, A. (2019). Terör Örgütlerinde Radikalleşme Süreçlerinin Psikolojik Analizi: FETÖ Örneğinde İki Piramitli Model. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 21(21/2), 149-162.

- Dooley, L. M. (2002). Case study research and theory building. *Advances in developing human resources*, 4/3, 335-354.
- Doosje, B., Moghaddam, M.F., Kruglanski, A., de Wolf, A., Mann, L., & Feddes. A. R. (2016). Terrorism, radicalization and de-radicalization. *Current Opinion in Psychology*, 11, 79-84. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352250X16300811>
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. (2017). Kendi Dilinden FETÖ, Örgütlü Bir Din İstismarı. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. (2018). FETÖ, Din İstismarının Arkasına Gizlenen Terör Örgütü. Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Döşkaya, F.Ç. (2021). FETÖ'nün Kadın Yapılanması ve Misyonerlik Faaliyetleri ile Karşılaştırılması. İçinde Altay, A., Yılmaz, L., Nart, S., Özdemir, E.A. & Özayrancı, Y.E. (Eds.) 15 Temmuz Kalkışması: Milli İrade Vurguncuları /15 Temmuz Şehitleri Anısına Kitap (ss.195-218), Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Esposito, J. L. & Watson, M. (2000). *Religion and global order*. University of Wales Press.
- Fidel, R. (1984). The Case Study Method: A Case Study. *LISR*, 6, 273-288.
- Gülener, S. ve Öztürk, H. (2018). İtirafalarda FETÖ'nün Devlete Sızması (Askeriye, Mülkiye, Adliye), Seta Yayınları.
- Gür, A. (2023). FETÖ ve Aum Shinrikyo Örneğinde İlmli Dini Hareketten Terör Örgütüne Dönüşüm: Sistematik Bir Değerlendirme, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(2), 604–614.
- “Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Genel Kurul Kararı”, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Genel Kurul Kararı Karar No: 2016/426, Tutanak No:17, 24.08.2016, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160825-5.pdf>.
- Hall, J.R. (2003). Religion and Violence. In M.Dillon (Eds.), *Handbook of The Sociology of Religion* (pp.359-382), Cambridge University Press
- Heale, R. & Twycross, A. (2018). What is a case study?. *Evid Based Nurs.*, 21(1), 7-8. <https://doi.org/10.1136/eb-2017-102845>
- Horgan, J. (2008). From Profiles to Pathways and Roots to Routes: Perspectives from Psychology on Radicalization into Terrorism, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 618, 80-94, <https://doi.org/10.1177/0002716208317539>
- Iannaccone, L. R. (1990). Religious Practice: A Human Capital Approach. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 29, 297-314. <https://doi.org/10.2307/1386460>
- İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Daire Başkanlığı. (2019). Fethullahçı Terör Örgütü. İç Güvenlik Stratejileri Daire Başkanlığı Yayınları.
- Juergensmeyer, M. (2000). *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence.*, University of California Press.
- Kanat S, Kodaman T., & İren A.A. (2016). İnsani güvenlik ve terörizmle mücadele. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(2), 567-588.
- Karşı, N. (2019). FETÖ Darbe Girişiminin Gençlerin Din ve Cemaat Algısı Üzerindeki Etkisi: Trabzon İlahiyat Fakültesi Örneği, *Bilimname*, XXXVII(1), 1187-1210, <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.534018>
- Kaya, E. (2017). Dini Grupların Dini Bilgi Kaynaklarını Kullanırken Araçsallaştırdığı Formlar (FETÖ Örneği), *Journal of Analytic Divinity*, 1(1), 65-82, https://dergipark.org.tr/tr/pub/jad/issue/32433/345702#article_cite

- King, M. & Taylor, M.D. (2011) The Radicalization of Homegrown Jihadists: A Review of Theoretical Models and Social Psychological Evidence, *Terrorism and Political Violence*, 23(4), 602-622, <https://doi.org/10.1080/09546553.2011.587064>
- Kruglanski, A.W., Gelfand, M.J., Bélanger, J.J., Sheveland, A., Hetiarachchi, M., & Gunaratna, R. (2014). The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism, *Advances in Political Psychology*, 35 (1), <https://doi.org/10.1111/pops.12163>
- Kürüm, R.S. (2021). Uluslararası İlişkilerde Nitel Yöntemlerle Makale Yazımı: Vaka Analizi ve İncelikleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, :Özel sayı 1, Ö149-Ö168.
- Laqueur, W. (2002). *A history of Terrorism*. Transaction Publishers
- Manza, J. & Wright, N. (2003). Religion and Political Behavior. In M.Dillon (Eds.), *Handbook of The Sociology of Religion* (pp.297-314), Cambridge University Press
- Moghadam, F. M. (2005). The staircase to terrorism: a psychological exploration. *American Psychologist*. 60 (2).161-169.
- Özcan, N.,A. (2018). Is Terrorism Becoming an Effective Strategy to Achieve Political Aims?, *All Azimuth*, V7, N2, 93-100, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/489132>
- Parlak, Y. (2018). Fetö-Pdy'ye Bağlı Özel Ortaöğretim Kurumlarının 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü Üzerindeki Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi.
- Peabody, F.G. (1913). The Socialization of Religion. *American Journal of Sociology*, 18(5), 694-705, <https://doi.org/10.1086/212142>
- Sağ, V. (2003). Toplumsal Değişim ve Eğitim Üzerine. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 27, 11-25 . <https://pdf.trdizin.gov.tr/pdf/VXhxMTBJNTBkQ2d1b3RIZHhPTzc1Q1NLWXE3bUZTZTjJtN3VqRFZiQU1EUm9ZWTFrZXVCRDZsQ1h6ek9QQ1FOYU9tdW02NHpWTFpKOERSUzJ1aWNabUVzTCswaituNFZnVit0cnVCZmVqV0hyU2NkUW0rdmRra0tMWlM3RGtSamFJcIVtMUUpoQVnkVldrK2FTUWxROW5tL3IrY2E1NDR2L2hVZXFPdnlGQ2lYaTVmYnkyS052c05iZzhaS1p3aUJTRFVjOTVBOHARAuhRGZXMVJXTVROSW5MajhBUTNDU3doaWIwMER1SXB4ST0>
- Sert, A., Demir, C.K. & Avcı, E. (2020). Strateji, Örgütlenme ve Motivasyonu Kendine Özgü Bir Terörist Örgüt: Fetö, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, UGK Özel Sayı, ss.1-28.
- Sherkat, D.E. (2003). Religious socialization: Sources of influence and influences of agency, In M.Dillon (Eds.), *Handbook of The Sociology of Religion* (pp.151-163), Cambridge University Press
- Stark, R., & Bainbridge, W. S. (1985). *The Future of Religion*. Berkeley, University of California Press.
- Stark, R., & Finke, R. (2000). *Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion* (1st ed.). University of California Press. <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1pnf0j>
- Şahin, M., Tinas, M., Sarı, B., İrdem, İ., Şahin, Y., Kıyıcı, H. & Öztürk, M. (2018). Uluslararası Bir Tehdit Olarak Fetö. Polis Akademisi Yayınları.
- TBMM. (2017). ‘‘FETÖ/PDY Meclis Araştırma Komisyonu Raporu’’ http://altinoz.com.tr/wp-content/uploads/2017/05/Rapor_26.05.pdf.
- Tezcan, M. (2016). *Kuşaklar Çatışması*. Anı Yayıncılık.
- Thornton, T. P. (1964). Terror as a Weapon of Political Agitation, In E. Harry (Eds.), *Internal War: Problems and Approaches*, The Free Press.
- Törel, T., (2022). Türkiye’de Terör Örgütlerinin Eleman Temininde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü. In G.Abdülkadir, T.Kemal, & K.İ.Akkuş (Eds.), *Geçmişten Geleceğe Türk Dünyası* (pp.615-631), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Vogelson J.M. (2002). Multinational approaches to eradicating international terrorism. The International Lawyer, 36(1), 67-75.
- Wiktorowicz, Q. (2004). Joining the cause: al-muhajiroun and radical Islam. <https://securitypolicylaw.syr.edu/wp-content/uploads/2013/03/Wiktorowicz.Joining-the-Cause.pdf>
- Wilkinson, P. (1974). Political Terrorism, The Macmillan Press.
- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı. (2017). Türkiye’de Gerekleřen 15 Temmuz Darbe Girişiminin Arkasındaki Fetullahı Terr rgt (FET).